

MLADI: TEŠKA IDENTIFIKACIJA*

Prilog razmišljanju o religioznom odgoju mladih

ZELINDO TRENTI

Università Pontificia Salesiana
Piazza Ateneo Salesiano, 1
00139 Roma
Italia

Primljeno: 15. 6. 2003.
Izvorni znanstveni rad
UDK 268-053.6

Sažetak

Na odgojnom području osobit je problem identificiranje mladenačkih stavova, raspoloživosti i otpora koje mladi pokazuju prema društvenom i crkvenom kontekstu. Članak prikazuje aktualnu udaljenost mladih od tradicije: provjereni podaci ukazuju na vjerodostojnost prijedloga i na odgojne pravce koji se čine ostvarivima u praksi. Kratak pregled pokušaja iz prošlosti i osnovni prikaz sadašnjeg stanja omogućuju da se ponudi prijedlog koji je primjenjiv i na području religijskog odgoja.

Ključne riječi: mladi i religija, religiozni odgoj mladih

1. MLADI, NEISTRAŽENI PLANET: OSPORAVANJE ILI NESNOŠLJIVOST?

U kolektivnom razmišljanju »mladi« su, napose ako ih se promatra kao skupinu, istoznačnica za osporavanje. Osporavanje u »povijesnom« smislu sada je daleko: mnogi mladi su o njemu jedva čuli govoriti. No oni su pomoću toga davnog iskustva razbili brane pokornog suživota: dali su jedni drugima riječ i drže je onim silovitim ozračjem bez strahopoštovanja koje starije zbunjuje ili ih čini nepopustljivima.

Promatrani izblizega, mladi predstavljaju svijet suprotnosti i previranja, osporavanja i pobuna, čežnji i iščekivanja.

Možda bi bilo ispravnije mlade držati bićima koja ne podnose opreke svakodnevnoga života čije su žrtve i protiv kojih se naravno bune. Za sve će njih biti dovoljno svjedočanstvo djevojke koja je slušala govor Guya Gilberta, jedinstvenog odgojatelja mladih u Francuskoj:

*Zovem se R. Slušala sam vas u školi.
Rekli ste kako postoji opasnost da djeca*

koju tuku postanu kasnije nasilni roditelji. Moj me je otac tukao do moje osamnaeste godine. Danas mi je dvadeset godina, imam dvoje djece i nikada ih neću tući. U to vam se mogu zakleti. Nemojte misliti da je nemoguće izaći iz vrtloga nasilja. Danas pomazem drugima. Hvala vam za sve što radite za one koji su slabiji od mene.¹

Može se reći da je odnos mladih prema odraslima, koji im možda podmuklo laskaju i njima se služe za postizanje svojih ciljeva, kod jednih obilježen ozračjem raskida i olakšavajućeg mirenja sa sudbinom, a kod drugih neuravnoteženim pomirenjem. Najopipljiviji znakovi toga su moda i prošireni konzumizam.

* Naslov izvornika: *Giovani: una difficile identificazione. Per ripensare l'educazione religiosa giovanile*, u: »Orientamenti pedagogici« 50(2003)3, 481-493.

1 G. GILBERT, *Il grido dei giovani*, San Paolo, Ciniello Balsamo (Mi) 2002, str. 12.

Mladi su nepostojeći kada je riječ o radu, prijateljstvu, životu udvoje, u okruženju su obilježenom problemima kao što su zloporaba droge, kriminal i sve veća marginalizacija slabijih. Pa ipak, svi su svjesni raspoloživosti mladih u slučaju prirodnih nepogoda koje razaraju domove i dovode u opasnost život vrlo brojnih osoba, a sve je veći broj pripadnika svakodnevnog i zauzetog volontarijata.

2. ODVAJANJE OD TRADICIJE

Mladi ne prestaju postavljati pitanja, jer svojim postojanjem predstavljaju izazov, napose ako se želi odgonetnuti okruženje u kojemu žive kao i poticaje koji ga obilježavaju. Mladi su toga svjesni: živi su i nemirniji, usmjeravaju se prema novim i nepredvidljivim putevima, koji često unaprijed upozoravaju.

2.1. Identitet koji se razvija

Odavna je želja da se mlade objasni i razumije kao opću i jedinstvenu činjenicu – u okviru definiranih i jasnih granica – prepustila mjesto pokušajima raznorodnih istraživanja koja imaju ograničen cilj. Štoviše, mijenjaju se kulturni i metodološki izbori koji su podloga tim istraživanjima, izbori koji se često izravno spominju. Tako se npr. u *Izvješčaju o Italiji '94* izričito tvrdi da se ne popušta čarima nasilno uopćenih gledišta.²

Pa ipak i nedavni zamah mladenačke mode podrazumijeva prisutnost svijeta s kojim se u biti slažu, barem u najglasnijim zahtjevima i najčešćim slučajevima, u doba globalizacije koje poništava udaljenosti i razlike i teži prema ujednačenosti ponašanja.

Ovdje želimo pristupiti tim tendencijama – i istaknuti ih – ne toliko iz neke znatiželje ili iz želje za njihovim opisivanjem, što bi uostalom bilo opravdano, nego po-

najprije radi preispitivanja razvoja identiteta mladih.

Intuicija i silovitost koje su očitovali, i kojima se već nekoliko desetljeća daje velik prostor, predstavljaju očite znakove promjena koje su se zbile, a tiču se antropoloških korijena naše kulture.

2.2. Prisjećanje na najznačajnije zaokrete

Kratko prisjećanje na istaknute trenutke nedavnoga mladenačkog protagonizma može bolje istaknuti sadašnji razvoj u mjeri u kojoj ćemo se, vodeći računa o pristranosti ili o proizvoljnosti koje svaka analiza neizbježno podrazumijeva, morati zadovoljiti načelnim, usmjerujućim naznakama.

Pokušaj, koji je na određeni način primjeren, antropološkog razmišljanja o mladenačkim stavovima, što ga je prije nekoliko desetljeća poduzeo C. Tullio Altan, dovoljno dokumentirano pokazuje prvi pomak osi zanimanja i vrednote koje se pojavljuju na valovima bučnog i deklariranog osporavanja:

Nove se vrednote oblikuju kao negativ tradicionalnih [...] Osobito se čini da je to vrednota tolerancije nasuprot dogmatizmu, internacionalistička težnja nasuprot lokalnom etnocentrizmu, društveno i političko otvaranje nasuprot konzervativizmu, demokracija nasuprot autoritarizmu, religiozno otvaranje nasuprot tradicionalnom formalizmu, težnja prema autentičnijem društvu nasuprot bilo kojoj neosjetljivosti i egocentričnom odvajanju, pozitivno prihvaćanje drugotnosti nasuprot odbacivanju i instrumentalizaciji drugoga.³

² Usp. EURISPES, *Rapporto Italia '94. Percorsi di ricerca nella società italiana*, Koinè, Roma 1994.

³ C. T. ALTAN, *I valori difficili*, Bompiani, Milano 1974, str. 127.

U toj je raspravi odjekivala iznenadna i zbunjujuća mladenačka reakcija za koju se činilo da je pokrenula dotad većinom podložan i šutljiv svijet. Pomogla mu je i marksistička utopija i njezin revolucionarni poticaj.

Ti su događaji međutim jasno pokazali koliko i mode ovise o antropološkom vide-nju i kulturalnom sloju koji su odlučujući za pokretanje mladenačkih masa. Iako smo svjesni činjenice da je najbučnije i najsilovitije poticaje davala vrlo uska elita, ipak nije manje značajan njihov ponekad vrlo širok odjek koji je bio u stanju ostaviti duboke i dugotrajne tragove u stavovima i načinu života, uzdižući se u određenom smislu iznad stvarnih kulturnih revolucija.

Doista, promatra li se ta mladenačka reakcija čak i kao nešto privremeno, ne može se tom osporavanju zanijekati dugotrajn odjek koji je označio stav pojedinaca, i to ne samo mladih. Ipak se uvijek moglo govoriti o modi, barem kad je riječ o najbučnijim zahtjevima. To potvrđuje i činjenica da je nakon samo nekoliko godina silovitost ublažena, a zanos smanjen, tako da je jedan stručnjak već krajem šezdesetih godina zabilježio istinski zaokret težnji:

Demokratski i kooperativni humanizam, koji je obilježavao društvene značnosti i podržavao projekte društvene reforme, zamijenilo je odbacivanje kolektivne odgovornosti, povlačenje u osobno i privatno, opsjednutost životom za sadašnjost. U središtu pozornosti i razmišljanja »ja« je zamijenio »društvo«, političko zalaganje zamijenjeno je prakticiranjem samosvijesti, a djelovanje samopromatranjem.⁴

Sljedeće studije o stanju talijanske mladeži nudile su izravnu potvrdu nove težnje, a novija su istraživanja postavila hipotezu o tumačenjima koja su bila uključena u okruženje i izričitiya:

Odnos prema privatnomu razvija se kod nekih (mladih) prema etičkom traženju kojemu je središte zanimanja osoba otvorena prema pretpolitičkomu (ljubavni par, obitelj, prijateljska skupina, udruga) i prema društvenomu kako bi se iznova pronašle vrednote identiteta, dostojanstva, osobne sigurnosti; kod drugih se naprotiv razvija odnos jedino prema individualističkim rezultatima koji ostavljaju prostora samo za oblike istančanijeg i bolje kontroliranog egoizma, unutar kojega je problematično pokazati zanimanje za etičko upravo stoga jer prevladavaju znakovi privatizirajuće raspršenosti.⁵

2.3. Zadovoljeni izraženiji poticaji na obnavljanje

Novi, ne uvijek homogeni zahtjevi u međuvremenu su se sakupili oko radikalnog pokreta koji se ubrzo uobličio kao alternativna ideologija te je predstavljao osobit mamac za mlade.

Agnes Heller tih je godina bila oštro-uman tumač novih oblika osjetljivosti te ih je znala suvislo teoretski obraditi tumačeći radikalizam prije svega kao sveukupnu kritiku društva koje se temelji na odnosima podložnosti i gospodarenja. Iznova tumačeći Habermassovo i Appelovo poimanje »idealne zajednice priopćavanja«, ona ukazuje na mogućnost ponovnog utemeljenja značenja i dostojanstva postojanja: preoblikovanje svakodnevnog života i utemeljenje vrednota prepušteni su odgovornosti pojedinaca u slobodnoj raspravi.⁶

4 C. LASCH, *La cultura del narcisismo*, Bompiani, Milano 1981, 4. str. omotnice.

5 G. MILANESI, *Mutamenti nella coscienza morale dei giovani*, u: G. CALVI i dr. (ur.), *Giovani e problema morale*, Elle Di Ci, Leumann (To) 1982, str. 46-62, ovdje str. 61.

6 Usp. A. HELLER, *La filosofia radicale*, Il Saggiatore, Milano 1981.

Na konačnom izlazu mladenački se val čini napokon ponesen strujom, čemu pomaže i umjerena popustljivost odraslih, koji izgleda daju prednost miroljubivu suživotu pred silovitošću sukoba.

Mladi su potisnuti na »zarobljuću« plažu širokog zadovoljavanja kratkotrajnih potreba i želja koje su nadohvat proširenog blagostanja. Na izmaku osamdesetih godina, jedan je znanstvenik s primjernom jasnoćom opisao razvoj društva u novijoj povijesti:

Zbog paradoksalne heterogeneze cijelva, dok su se katolici na trgovima sukobljavali s komunističkom prisutnošću, koju se držalo najvećom opasnošću za vjeru Talijana, ili su osporavali ostatke preporodnog laicizma u državi, pravi se neprijatelj pojavio za ledima, tih i dugo vremena neprimijećen, u obliku potrošačkog društva, koje je stubokom rastočilo vjeru talijanskog naroda.⁷

Mladi su često istaknuta i nerijetko instrumentalizirana karika tog zbivanja. Očito je da »mode« podrazumijevaju, a dijelom i osnažuju osjetljivost koja se brzo razvija, a isto tako često i ideologije koje se povremeno iznova pojavljuju; ipak, mode potiču antropološko istraživanje prema pojednostavljujućim »racionalizacijama«, koje često ističu ono što se na najglasniji način javlja u svakoj od njih, ponekad zaoštravajući političke i egzistencijalne zahtjeve, individualističke i narcističke preokrete, umor, apatiju, potrošnju...

2.4. Aktualno iskustvo

Čini se da mladi danas nose težinu iskustva koje je sakupilo previše izazova u prekratkome vremenu: nisu imali dovoljno vremena da se s njima suoče i da ih preispitaju. Čini se da su skloni odvojiti se i odga-

dati na neodređeno vrijeme vrednovanja i izbore koji bi ih odredili.

Čini se vrlo dobro pogodnom primjedba jednog pažljivog promatrača mladih koji mlade devedesetih naziva »naraštajem koji se ne žuri«. Ukratko iznoseći zaključke koji proizlaze iz istraživanja Iard 1992, on ističe stil naraštaja mladih odraslih »koji odgađaju«:

Današnji mladi čovjek provodi više vremena u školi, kasnije se zapošljava, kasnije stupa u brak i kasnije ima djecu. Dulje živi u obitelji i tek se na prijelazu tridesetih godina odlučuje na napuštanje roditeljske kuće.⁸

Posljednje Iard istraživanje točnije određuje navedene značajke. Podrobno su analizirana važnija područja škole, obitelji, rada, sudjelovanja u društvenom i političkom životu, a proizašli zaključci izričito naglašavaju stanje nesigurnosti: »[...] Dimenzija nesigurnosti danas najbolje definira mlade.«⁹

Čini se da je novija dokumentacija o religioznoj situaciji obilježena još dubljom nesigurnošću koja je uzrokovana mnogostруким razlozima koje je moguće istražiti barem s obzirom na ono što je u njima istaknutije izraženo.

2.5. Oslabljeni odnos prema odraslima

U doba osporavanja odnos prema odraslima je izgubio na povezanosti. Ovih je godina taj odnos poboljšán, ali nije potpuno učvršćen. Čini se da se mladi ne uzdaju

⁷ P. SCOPPOLA, *La nuova cristianità perduta*, Studium, Roma 1985, četvrta stranica naslovnice.

⁸ R. MION, *Giovani anni '90*, u: »Tuttogiovani Notizie« 8(2002)30, 43-48, ovdje str. 43.

⁹ C. BUZZI – A. CAVALLI – A. DE LILLO, *Giovani del nuovo secolo. Quinto rapporto IARD sulla condizione giovanile in Italia*, Il Mulino, Bologna 2002, str. 520.

dovoljno u »ponudu« koja proizlazi iz *ži-vota (modus vivendi)* odraslih.

Pa ipak, ako nesigurnost danas obilježava život mladih, postavlja se pitanje kakvu sigurnost nude odrasli. Ili, možda je bolje upitati se kakvu sigurnost mladi očekuju od odraslih.

U vezi s time zavređuje pažnju primjedba E. H. Eriksona:

Uvjeren sam da mladi danas ne traže da im apsolutno sve bude dozvoljeno, nego traže nove načine sučeljavanja s onime što je stvarno važno. Svakako ćemo svjedočiti tragičnom vrednovanju prvih pokušaja mladih da sami za sebe i protiv nas život ponovno učine uobičajenim, ali i postupku odraslih koji će se pred takvim izazovom odreći svoje životne uloge sudaca i kritičara. Bez vodiča – vodiča koji bi, usput rečeno, mogao naići na živo protivljenje – mladi humanisti su u opasnosti da izgube na važnosti i da se zaguše – svaki pojedinac i svaka skupina – u čisto epizodnom »širenju znanja«.¹⁰

I drugi istraživači izražavaju vrlo strog sud o odnosu mladih i odraslih u sadašnjim životnim okolnostima:

Adolescenti i mladi sve se više susreću s odraslima slabo definiranog identiteta. Čini se da je među muškarcima i ženama u suvremenom društvu najrašireniji stil življenja u kojem se nikad ne može riješiti »problem identiteta«¹¹. Ti odrasli pate, da se tako izrazimo, od kroničnog pomanjkanja sredstava koja su potrebna za izgradnju istinski postojanog i konačnog identiteta, za njegovo čvrsto utemeljenje i za sprečavanje zastranjenja. Tako danas nailazimo na roditelje koji su nesigurni, zbunjeni, bez jasne ideje o obitelji, o svijetu u kojemu žive, o etici koju treba prenositi. Zbog toga su ispunjeni osjećajem krivnje pred djecom koja ih zbog toga lako ucjenjuju.¹²

Ne čini se dakle da su odrasli znali sagraditi »kuću« u kojoj bi djeca osjećala kako tu mogu sigurno živjeti. Možda se vraćaju kući i tu dugo ostaju, preko trideset godina, ali je ne doživljavaju kao svoju.

3. »KUĆA« ZA OBITAVANJE

Mladi prividno odlaze od kuće i slijede sugestije, mitove, modu. Međutim, moda u svojem varljivom izmicanju predstavlja opasno područje. Lako je javno obznaniti njezinu prolaznost i nestalnost: dok se nameće, već je na zalazu, a tko je slijedi, u opasnosti je da ostane udovac prije nego se oženi.

Često mode pokreću ne samo platformu susreta s mladima nego i, na dublji i trajniji način, vrlo sugestivne simbole, koji se ponajviše brzo »troše« i napuštaju, jer njima upravljaju trgovci koji idu za »zaradom« pa su prema tome upravljani prema »potrošnji«. To ne priječi da slojevi koje proučava moda, isprepletu čovjekove, napose mladenačke, vrlo neodoljive potrebe.

Bilo bi štoviše vrlo zanimljivo ispitati koliko bi moglo biti korisno proširiti njihov odjek i prirediti egzistencijalno znakovite odgovore: to bi moglo osnažiti uvjerljivost mnogih ponuda, pa i specifično religioznih.

3.1. Težnje o kojima se pjeva u pjesmama

Izvrstan primjer može se naći u glazbi, koju, dok predstavlja znatan prostor onoga

¹⁰ E. H. ERIKSON, *Gioventù e crisi di identità*, Armando, Roma 1992, str. 41.

¹¹ Usp. Z. BAUMAN, *La società dell'incertezza*, Il Mulino, Bologna 1999.

¹² V. L. CASTELLAZZI, *La materializzazione del mondo adolescenziale e giovanile: sue ripercussioni sul vissuto religioso*, ur: C. NANNI – C. BISSOLI (ur.), *Educazione religiosa dei giovani all'alba del terzo millennio*, Las, Roma 2002, str. 51-83, ovdje str. 67.

što mladi slušaju, s crkvene strane često promatraju nezainteresirano ili neprijateljski, jer smatraju da kao posljedicu nosi mladenačko odbacivanje Crkve kao institucije:

Od šezdesetih godina do danas, kao što se moglo predvidjeti, promijenio se način poimanja Boga, njegova lica, odnos s upraviteljima svetoga i institucijama. Čini se da možemo reći, ne želeći nikoga uvrijediti, kako Crkve općenito nisu znale pravovremeno i na odgovarajući način čitati i tumačiti znakove koji su dolazili i koji dolaze od pučke kulture. Kao posljedica stvaran je sve veći jaz između onoga što se predlaže na službenoj razini i načina na koji novi naraštaji žive svoje religiozno iskustvo. Glazba u svojem najpopularnijem obliku, pjesmi, često je hvatala i izražavala te promjene koje su zatim vrlo točno bile potvrđivane u znanstvenim istraživanjima. Glazba, podjednako kao i drugi oblici govora prisutni u pučkoj kulturi, teži za tim da postane tumač onoga što trepti u srcima ljudi.¹³

Jednom riječju, čini se da mladenačka moda i religiozni odgoj mladih zahtijevaju različito razmišljanje i raspoloživost. Oprez je opravdan, ali bi sprečavanje moglo biti opasno. Mogu se naime izgubiti dragocjene prigode ne samo za pristup mladima nego i za nove intuicije koje neposrednost mode – tim više kada je riječ o pjesmama – stvarno podržava.

U aktualnoj osjetljivosti, u temeljnoj raspršenosti i u zbunjenosti koja je obilježava, čini se da mladi gube kompas te da izazivački, ali i iskreno, traže neku uporišnu točku, ako već ne jamstvo pristupa:

Jovanotti, svjesno ili nesvjesno, snima plurikulturalnu multietničku i multireligioznu situaciju na kraju tisućljeća tumačeći složenost iskustva mladoga čovje-

ka koji sebi danas postavlja problem Boga: »O Gospode svemira, slušaj ovog izgubljenog sina / koji je izgubio nit i ne zna gdje je / koji više ne zna ni govoriti s tobom / imam Krista koji visi iznad mog jastuka / i vedrog Buddhu na mom ormaricu / znam napamet Pjesmu stvorenja / uvelike pošujem tisuće sura iz Kur'ana / imam i talisman / koji mi je poklonio moj brat Afrikanac / znam da se odnekuda objavljuješ / da nisi samo zatvoren u nebesima / i u ljudskim predodžbama o tebi / ponekad te čujem u svemu što postoji / i krećem se svijetom između dobrih i loših raspoloženja / i iza svojih koraka ostavljam kamenčiće / kako ne bih zaboravio put koji sam prošao / sve dok ne dođem ovdje i sada tamo kamo se ide / sada se polazi u drugi grad... Želim se vratiti kući, ali gdje je kuća, dom? / Dom je tamo gdje mogu biti u miru... (3 puta) s tobom / u miru s tobom...«¹⁴

Jednom riječju, naviještaju »različito prisustvo«, ustanovljuju nov stil odnosa s odraslima, teže i drugačijem odnosu s Bogom. To kažu otvoreno i u crkvenim iskustvima koja im daju riječ:

Želimo živjeti svoje vrijeme što je bolje moguće... Želimo da svijet u kojemu živimo bude svijet u kojemu se može ugodno boraviti i u kojemu ugodno boravimo. Svijet koji će biti kuća u kojoj se stani, kao da je svako mjesto naša vlastita kuća.¹⁵

¹³ F. PASQUALETTI, *Voltri di Dio e volti dell'uomo in alcune canzoni italiane dagli anni sessanta ad oggi*, u: C. NANNI – C. BISSOLI (ur.), *Educazione religiosa dei giovani all'alba del terzo millennio*, str. 27-42, ovdje str. 40.

¹⁴ *Isto*, str. 39.

¹⁵ Sinoda mladih Milana, *Sentinelle del mattino*, u: »Il Regno – Documenti« 47(2003)11, 345-356, ovdje str. 346.

3.2. Pripadnost koja poštuje individualnost

Jasno je da kuća simbolizira pripadnost. Ali kakvu pripadnost? Težnja prema jednolikosti stavova i suglasnosti u uvjerenjima koje religija kao institucija želi promicati svakako ima ulogu smirenja, pa prema tome i psihološke postojanosti, unutar-nje smirenosti.

Isto je tako međutim istina da postoji opasnost da se u tome utopi izvornost osobe. Ono što posebno obilježava pojedinca teži k otupljenju i napokon prema izjednačavanju kako bi zajamčilo prihvatljivo i podložno, poslušno ponašanje, koje sociolog s pravom javno proziva:

Umjesto da u svakom pojedincu, napose u mladu čovjeku, promiče produbljivanje vlastitog egzistencijalnog iskustva kao nešto što je jedinstveno i neponovljivo, institucionalizirana religija predlaže apstraktan model koji se temelji na negiranjju sebe, na zatomljenju vlastitih želja, vlastitih emocija, vlastite spontanosti, što ne može a da ne urodi razarajućim rezultatima u rastu pojedinačne osobnosti. Takve postavke ne samo da na psihološkom planu priječe uravnoteženo sazrijevanje nego i na ontološkom planu predstavljaju nepravedno ograničavanje pojedinčeva »mogućeg postojanja«. Ako se ne omogući prostor za izravno iskustvo, nego se nameće ograničavanje karaktera, dajući apsolutnu prednost poslušnosti zakonu, duhu samozataje i volje, praktično se promiče oblikovanje osobnosti koje su nesposobne komunicirati same sa sobom, voljeti same sebe, stupiti u odnos s vlastitim nesvjесnim sastavnicama.¹⁶

Mladi čovjek iz temelja odbija takav stav, ne samo iz psiholoških razloga zrelosti i dobi, nego i iz društvenih i kulturnih razloga tipičnih za naše okruženje koje se

opire ideološkom okupljanju, a obilježeno je očitim razmimoilaženjem položaja i traženjem jasne pojedinačne odgovornosti koja se ne može povjeriti drugima:

Tako se razumije zašto danas mnogima mladima institucionalna religija, makar ponekad očituje želju za preispitivanjem vlastita položaja, uglavnom izgleda kao sociološki ostatak prošlosti te se prema tome doživljava kao neko strano tijelo, štoviše kao prepreka načinu na koji se danas zamišlja religiozno iskustvo.¹⁷

Ipak je očito da istinsko dozrijevanje ne može a da se ne obazire na okruženje, na »kuću« u kojoj se mladi čovjek osjeća kao kod kuće, prihvaćen i potaknut da u punini izrazi novost i svježinu svog iskustva:

Zašto skupine, zajednice i organizacije posreduju religioznu vezu? Jer se pojedinac bez tih neposrednih struktura jednostavno ne može skladno uključiti u društvo i u Crkvu? Da bi se shvatila povezanost između zajednica, da bi se shvatila društvena integracija osoba i njihova pripadnost, posebna se pažnja mora obratiti na male, prvotne zajednice, koje pojedincu služe kao neposredna slika koja upotpunjuje i kao prva stepenica koja je nužna za pristajanje uz sveukupno društvo. Sve je to jednako važno i za religioznu pripadnost. Kako bi se pojedinac psihološki osjećao članom neke skupine ili zajednice, potrebna je interakcija sa skupinom, prihvaćanje vrednota i normi svojstvenih skupini, što na neki način dovodi do toga da se poistovjeti sa samim sobom i, napokon, potrebno je da se osjeti kao

¹⁶ J. BAJZEK, *Appartenenza e prassi religiosa dei giovani*, u: C. NANNI – C. BISSOLI (ur.), *Educazione religiosa dei giovani all'alba del terzo millennio*, str. 85-96, ovdje str. 94.

¹⁷ *Isto*.

*netko koga se drži istinskim članom skupine ili zajednice.*¹⁸

Problem je, prema tome, uravnoteženo spajanje obostranih zahtjeva i kriterija kojemu treba dati prednost. Na mladenačkom području očita je težnja da se mladog čovjeka navede na podložnost i prijanjanje, više negoli na odgovornost i inicijativu. U pažljivom antropološkom razmišljanju jasna je dvosmislenost. Osoba teži za tim da struktura bude predimenzionirana, da se suobličiti instituciji, ona je ta koja predstavlja istinu prema kojoj je osoba usmjerena. Međutim, evandjelje jasno potvrđuje prvenstvo osobe, prema kojoj smjeraju ustroj i institucije, i služenju kojoj bi trebale težiti.

4. KONSTANTE POSREDSTVOM MODE I SIMBOLA

Naravno, analize bi se mogle nastaviti unedogled, jer omogućuju da se izbližega odgonetne svijet koji se neprekidno mijenja, od ogranaka koji su većinom nepredvidivi i često nerazumljivi.

Iz dosad navedenoga opravdano je zaključiti: mlade se ne može strpati u neki statički, unitaristički i sveobuhvatni kalup. Ipak valja uočiti neke pravce koji omogućuju da se uvede etičko-religiozni vid, koji je izravnije povezan s tim zapažanjima.

Posljednjih desetljeća mladi su bili svjedoci, ponekad protagonisti, očitog ideološkog sukoba, do kojega je ponajviše dolazilo u uzavrelim vremenima uz rješenja koja su bila više naslućena negoli razrađena, čiji neuključeni ostaci ostaju u svijesti mladih naraštaja. Dok je mnogostrukost uporišta i rascjepkanost poziva s jedne strane poticala pažnju i reakcije mladih, istovremeno s druge strane nije ponudila prostor za uravnoteženo i vjerodostojno uključivanje.

Tako se čini da mladi »ostaju« neodlučni ili čak zbunjeni, bez brige da se moraju

opredijeliti za neko rješenje. Čini se da ih identificira »iščekivanje« oslobodeno zanosa, prilično bezbrižno i gotovansko, možda u sjeni obilježenoj suživotom s odraslima.

Osim toga temeljnog stava, mogu se uočiti neke konstante za koje se čini da idu ususret njihovu svijetu i možda ga potiču.

Prije svega, to je identitet koji se iznova gradi. Njegova obilježja izgleda još nisu jasna, štoviše predstavljaju probleme i najopremljenijim analitičarima. Već istraživanja iz devedesetih godina 20. stoljeća ističu: »Zamagljena su tradicionalna simbolička i kulturalna uporišta kao i uobičajeni modeli pripadanja te se jasno očituje poteškoća jer se mora a ne zna se definirati nove identitete.«¹⁹

U opsežnom istraživanju što ga je proveo Eurispes situacija je tako fluidna i nesigurna te je i sam ustroj izvješća sveukupni projekt postavio na osnovu metodološkog i kulturalnog izbora koji je definiran kao »dijalektika suprotnosti«²⁰.

Jasno je da je ovdje posebno vrijedno mjesto dobila težnja za isticanjem složenog spleta obostranih suodnosa, kao i stvarna poteškoća uočavanja standardnog rješenja koje bi se moglo općenito primijeniti.

Čini se da se postupno sve više potvrđuje ponovno otkriće osobe i njezina dostojanstva, pa i zbog velikih zahtjeva čija se opravdanost proučava: uloga žene u društvu, pravo na rad, solidarnost sa siromašnima, pozornost prema rubnima, useljenicima, drugačijima itd.

Sve to potiče na solidarnost koja mnoge mlade nalazi vrlo spremnima, što najočitije potvrđuju civilno služenje vojne ob-

¹⁸ *Isto*, str. 87.

¹⁹ Censis, *Rapporto sulla situazione sociale del Paese 1994*, Agnelli, Roma 1994, str. 39.

²⁰ EURISPES, *Rapporto Italia '94. Percorsi di ricerca nella società italiana*, Koinè, Roma 1994, četvrta str. omotnice.

veze, razni oblici volontarijata te prošireni stav dijaloga i tolerancije. Jasno je da ima i nedosljednosti, djelomičnih ali i općih za- stoja. Jedno nedavno istraživanje ubraja među »vrednote u opadanju« velikoduš- nost, kolektivnu solidarnost, odgovornost, a one se drugom zgodom pojavljuju kao ono uza što mladi uvelike pristaju. Kao »vrednote koje izranjaju« uočavaju se pro- fesionalno zalaganje, sposobnost za rizik, kreativnost i maštovitost.²¹

Novije tumačenje ostaje otvoreno za društvenu, užu i osobniju solidarnost ko- jom upravljaju osobni izbori i motivacije strane i ideološkom poticaju i političkim usmjerenjima:

*Nije riječ o običnom povlačenju u pri- vatno; iako za mnoge područje socijal- nosti ne dosiže dalje od obitelji i skupine vršnjaka, za druge ne manjkaju razlozi za aktivnu prisutnost u društvu s onu stranu nastojanja za postizanjem osob- nih ciljeva. Uz tradicionalne oblike mla- denačkog udruživanja (pretežno vezane uz slobodno vrijeme i sportske aktivnosti), koji pokazuju bitnu otpornost, snažnije je izraženo zauzeto sudjelovanje u udru- gama volontarijata.*²²

Stav mladih u svakom slučaju ostaje otvoren za različita obzorja: pluralizam kul- tura, religija, životnih viđenja može ih na- vesti na stavove temeljne tolerancije i po- taknuti ih na sučeljavanje. Razlike se name- ću i zahtijevaju poštivanje: mogu potaknu- ti na dijalog i neprekidno preispitivanje, koje najneposredniju sugestiju privlačnosti nadohvat ruke može svesti na pravu mjeru.

Doista se čini da su u porastu određena osobna svijest i odgovornost upravo tamo gdje je ustanovljen poticaj na potrošnju te upućuje na daljnje težnje, koje su egzisten- cijalno znakovite i društveno obnavljajuće. Riječ je naime o stvarnostima koje subjekt

potiču da ponovno ovlada svojim ljudskim iskustvom otvarajući se i za dijalektičko su- čeljavanje. Ipak, to se ne događa zato da bi se potvrdilo nepovratno neprijateljstvo ne- go prije zato da se vrednuje različitost koja je možda obilježena i sukobom, ali ipak usmjerena prema novoj kvaliteti života. Čini se da se u konačnici ocrtava stav nove i konstruktivnije međusobne i zajedničar- ske racionalnosti.

U uvodu u izvješće Eurispesa uočava se stvarna težnja za prebacivanjem potrošač- ke želje u šire stanje sukoba koje »prijeći okoštavanje društva i postaje obnoviteljski, preoblikovateljski i kreativni čimbenik, pa prema tome i čimbenik koji dopri- nosi društvenim promjenama«²³.

Isti taj stav »iščekivanja« i određena kri- tička izbirljivost koji izgleda označavaju stav mladih naraštaja mogu predstavljati i znak zrelijeg sučeljavanja sa svijetom običa- ja i vrednota, čiji je nositelj odrasla osoba.

Doista, kultura, koja u biti teži za je- dinstvom, može olakšati percepciju hije- rarhije vrednota koja je prožima. Mladi je čovjek potaknut na odmjeravanje s jedi- nim prijedlogom, na njegovo prihvaćanje ili odbacivanje. Potaknut je na *pristanak*. U pluralističkoj kulturi prijedlozi su mno- gi i vrlo različiti; ponekad su proturječni. Mladi čovjek je prije negoli pristane po- taknut na *sučeljavanje*: na procjenu va- ljanosti i znakovitosti svakog pojedinog prijedloga. Pristajanju treba prethoditi kri- tičko, intuitivno ili obrazloženo vrednova- nje, naročito budno i zrelo, pod prijetnjom prigodnog i možda nedosljednog prijanja- nja uz pojedinačne međusobno nespojive vidove.

²¹ Censis, *Rapporto sulla situazione sociale del Paese 1994*, str. 42.

²² C. BUZZI – A. CAVALLI – A. DE LILLO, *Gio- vani del nuovo secolo*, str. 518.

²³ EURISPES, *Rapporto Italia '94*, str. 38.

Sličan stav u konačnici preispituje vrednote i značenja potičući na odgovornost i kritičku svijest. Možda upravo na tom tragu mladi, ponekad silovito, sudjeluju u onoj mukotrpnjoj izradi *Povelje o pravima čovjeka* s kojom se slažu sva velika međunarodna tijela te na kraju identificiraju i preporučite neke vrednote. Uz nešto optimizma može se uočiti progresivan napor temeljitog istraživanja konačnog dostojanstva čovjeka kako bi ga se zajamčilo izradom *etosa* koji sve jasnije teži prema svjet-skom priznavanju.²⁴

Govoriti o mladima znači spominjati one pred kojima je život i koji prema tome gledaju u budućnost. U vezi s time čini se znakovitim prilično strog, dokumentiran završni izvještaj Iard istraživanja, koji budućnost vidi obilježenu velikom nezvjesnošću:

Kod mladih je dakle bitna vremenska dimenzija, posebno slika budućnosti. Tu vlada velika nesigurnost. Neki žive nesigurnost kao zgodnu priliku («Valja znati iskoristiti prigode ako se i kada se pojave»), dok je neki žive sa strahom i nepovjerenjem («Valja se pripremiti na najgore, tko zna kakve se opasnosti kriju iza ugla.»). I jednima i drugima je međutim teško predvidjeti budućnost. Dimenzija nesigurnost danas najbolje definira stanje mladih.»²⁵

Naravno, svaki pokušaj sinteze podložan je očividnim primjedbama. Pa ipak, ovdje se pretpostavlja davanje konačnog tumačenja; štoviše, više nego o tumačenju stvarnoga stanja, riječ je o spoznaji neočekivanih događaja kao »raspoloživosti« otvorene odgojnom postupku. Ponuđena dokumentacija nastoji samo pružiti dostatno opravdanje i konkretnost. U tom smislu nastoji ukazati na puteve kojima su se mladi dijelom uputili ili ih se, pak, može

potaknuti da se njima zapute. Riječ je dakle o razumno utemeljenim hipotezama kako bi se naslutili neočekivani događaji te uočili u mnogočemu neuobičajeni odgojni prostori te se na taj način otkrila pozadina na kojoj se može razumjeti raspoloživost ili otpor i na koju se može prenijeti odgojni postupak, napose na moralnom i religioznom području.

5. ZAKLJUČAK

Razmišljajući o novijim zbivanjima, iako je riječ o nekoliko posljednjih desetljeća, uočava se nekolicina jasnih poticaja za crkveni odgoj.

Osporavanje je prekinulo s tradicijom, koju se više ne može nuditi kao prijedlog koji je sam po sebi vjerodostojan. Odgoj za suglasnost sa strane Crkve ne smanjuje nego produbljuje udaljenosti. Razdoblje popratnoga radikalizma koje je uslijedilo nakon osporavanja, uvelo je stil nepovjerenja prema Crkvi kao instituciji, što je dovelo u pitanje vedar odnos prema mladima.

Odgajati za suglasnost u toj situaciji uključuje izlaganje neznakovitosti: put kojim se još može poći jest put slobodnog dijaloga, možda jasnog sučeljavanja o *onome što je važno*, koliko god je rizik konzumizma opasno okrnjio točno poimanje stvari koje su važne te je i njihova provjera teža.

Pa ipak, i spomenuta iskustva pokazuju da je ozbiljno i otvoreno preispitivanje još uvijek moguće. Mladi možda upravo to i iščekuju, štoviše, čini se da je ondje gdje je provedena točno i s povjerenjem, ta provjera dala i dobre rezultate.

²⁴ N. BOBBIO, *Diritti dell'uomo. La sfida continua*, u: »La Stampa«, 15. 6. 1991.

²⁵ C. BUZZI – A. CAVALLI – A. DE LILLO, *Giovani del nuovo secolo*, str. 520.